

АБДЫЛБАРЫ УУЛУ ДАБЫТ
Кытай Борбордук улуттар
университетинин докторанты
Бээжин, dabyt91@gmail.com

«А-QHУН ЧЫНЫГЫ ТАРЫХЫ» ПОВЕСТИНИН ЧЕТ ТИЛДЕРГЕ КТОРУЛУШУ ЖАНА АНЫН ДҮЙНӨЛҮК АДАБИЯТТАГЫ ОРДУ

Перевод повести «Подлинная история А-кью» и ее место в мировой литературе

The transliteration of "The true story of Ah Q" and its position in the history of world literature

Макалада Кытай заманбап адабиятынын кеч башы эсептелген Лу Шундун «А-QHУн чыныгы тарыхы» повестинин алгач жарыяланышы, чет тилдерге которулуп басмадан чыгышы тууралуу даректуу маалыматтар берилип, аталган поесттин кытай адабиятындагы жана дүйнөлүк адабияттагы орду тууралуу илимий кыз караштар баяндалат.

Урунттуу сөздөр: «А-QHУн чыныгы тарыхы»; Лу Шун; котормо; дүйнөлүк адабият В статье презентована повесть «Подлинная история А-кью» Лу Шуна, считающего ведущим писателем современной китайской литературы. Повесть была напечатана на иностранных языках и нашла своё место как в китайской литературе, так и в мировой.

Ключевые слова: «Подлинная история А-кью»; Лу Син; перевод; мировая литература This paper mainly introduces the first publication of the novel "The True Story of Ah Q", one of the founders of modern Chinese literature, and the translation into a foreign language and publication. It also discussing the status of "The True Story of Ah Q" in the history of modern Chinese literature and the history of world literature.

Keywords: "The True Story of Ah Q"; Lu Xun; translation; world literature

Кытай заманбап адабиятынын кеч башы эсептелген Лу Шундун (#ffl) «А-QHУн чыныгы тарыхы» (Кытайча аталышы «^QiE#») повести кытай заманбап адабиятындагы эң алгачкы повесть катары жалпы окурмандардын чейресуне кеңири таанымал. Чыгарманын айрым узундулору Кытайда орто мектептердин «Тил-адабият» окуу китептерине киргизилген. 2012-жылы Бейжиндеги Кытай Хуабао басмасынан жарык кереген «Лу Шун чыгармаларынын толук жыйнагын» тузуучу комиссиянын атынан жазылган «Басмадан чыгаруу боюнча тушунук» деген темадагы баш сезунде Лу Шундун чыгармалары тууралуу кеп козгоп, «А-QHУн чыныгы тарыхы» тууралуу “1921-жылы декабрь айында жарык кереген бул повесть кытай заманбап адабиятынын тарыхындагы елбес чыгарма” деп жазышкан [1]. Чыгарманын жарык кереген мезгили жана жарыялаган басма сез тууралуу маалыматтар абдан так берилгенине карап да аталган чыгарманын жаңы кытай адабиятында ээлеген салмагын билсе болот. Бул чыгарма «Нур гезитинин» кошумча бетинде жума сайын же ар эки жумада бир белуктен жарык керуп отуруп, 1921-жылы декабрдын 4-кунунен 1922-жылы февралдын 2-кундеруне чейинки болгон аралыкта толугу менен жарык кереген. Автор бир гана ушул чыгармасын “Ба Рын” деген адабий ат менен жарыялаган [2].

А бирок улуу таланттын бул чыгармасы ошол кездеги кытай коому тарабынан дароо эле кабыл алына койгон эмес. Бийликтегилер ездерунун кызыкчылыгы учун карапайым элдин башын маң кылып, калемгерлер чыгармачылыкта эски адабий тилдин

тушоосунан чыга албай турган кыйчалыш учурда Лу Шундун бул чыгармасы коомчулук учун “ачык асманда капыстан пайда болгон чагылган отундай” туюлган эле. Ошол кездеги кытай коомунун феодалдык, эскирген, эки жуздуу саясатынын бетин ачып, эски кытай букараларынын жашоо-тиричилигин жана алардын алапайын таппай турган децдароо абалын таасын керсетип берген бул чыгарма кытай адабиятында кадимкидей чуу козгоп, талкуунун езегуне ерт койгон.

Белгилуу француз жазуучусу Нобель сыйлыгынын лауреаты Ромен Роллан 1926-жылы кытайлык бир калемгерге жазган катында бул повесть тууралуу мындай пикир айткан: “Бул чындыгында иронияга бай реализм искусствосунун мыкты улгусу. Байкуш А-QHУН образы окурмандын эсинде кепке чейин жашайт” - деп таасын белгилеген [3]. Лу Шундун керкем чыгармачылыгынын бийик чокусу эсептелген бул повесть жарык керуп бир канча жылдан кийин бир топ чет тилдерге которула баштаган. Аталган повесттин англис тилине которулуу абалы тууралуу белгилуу илимпоз Гы Баочуан мындай пикирин билдирет: “Менин кеп жылдык иликтееме негизделгенде, «А-(O)нун чыныгы тарыхынын» эц алгачкы англисче котормосу АКШнын Нью-Джерси штатынын Атлантика шаарында туулган кытай тектуу Джорж Кии Лэнг жагынан иштелген. Ал 1925-жылдын апрель айында эле Лу Шуи менен кат алышып, англисче котормону керуп берууну етунген. Котормо «The True Story of Ah Q» аталыш менен 1926жылы Шацхайдагы Соода басмаканасынан жарык керген. Кийин 1927-, 1929- жана 1933-жылдары да кайрадан басылган. Лу Шун болсо кичи пейилдик менен: “Англисче котормо абдан так которулса керек, тилекке карты мен англисче билбегеним учун бул тууралуу сез айта албаймын” деген экен. Иш жузунде Лу Шун англисчени мыкты билген, а болбосо англисче котормодогу эки жерден кеткен мучулуштукту корсете алмак беле [4].” Чыгарма француз тилине болсо 1925-жылы Франциянын Лион шаарында билим алып журген Жиц Йинйу аттуу студен жагынан которулган.

«А-QHУН чыныгы тарыхы» япон тилине эц алгач Иноуе Куренай жагынан которулуп, 1928-жылы «Шанхай кунумдук жацылыктары» гезитинде жарыяланган. Кийинки жылы «Кытайлык деедур кецтерушчунун тарыхы» аталышта Японияда жарык керчу «Адабий маектер» журналына басылган жана ошондон кийин бул котормо Лу Шундун япон тилинде басмадан чыккан бир топ жыйнактарына киргизилген. Бирок Лу Шун Иноуе Куренайдын котормосун жактырган эмес. Бул тууралуу Лу Шун 1927-жылы Гуацжоу шаарында Япония бирикме агенттигинин журналиста Ямагами Сеинин интервьюсун кабылдаганда: “Биринчиден, Иноуе Куренай экеебуз эки башка жолдогу адамдарбыз; экинчиден, котормодо мучулуштук кеп” деп айтып, «А-QHУН чыныгы тарыхынын» япон тилиндеги мыкты котормосун кутерун билдирген. Ямагами Сей бул сездун уккандан кийин аталган чыгарманы япон тилине езу которууга киришип, 1931-жылы Шацхайда аяктагандан кийин Лу Шун котормону “текшерип”, 85 шилтеме жазып берген. Арадан жарым кылымча убакыт етуп, 1975-жылга келгенде гана Ямагами Сеинин аялы Лу Шундун каттарын жана жазган шилтемелердин кол жазмаларын коомчулукка жарыялап, Японияга Лу Шун боюнча эц жацы архивдик ачылыш алып келген.

1928-жылы Тоцжи университетинде сабак берип журген Лиао Чунжун «А-QHУН чыныгы тарыхын» немис тилине которуп, германиялык мугалим аркылуу Германияга жиберген. Бирок басмадан чыккан чыкпаганы белгисиз бойдон журуп еткен кылымдын 50-жылдарында гана окурмандар менен жуз керушкену айтылган.

«А-QHУН чыныгы тарыхы» 1930-жылы Жоц Шианмин мырза жагынан «La Vera Historio de Ah Q» деген аталыш менен дуйне тилине которулса, 1936-жылы чехиялык белгилуу кытай таануучу, доктор Ж. Прусек жагынан чех тилине которулуп, Лу Шун жазган «Чех тилиндеги котормосуна кирипгуу» менен кийинки жылы «Pravdivy Pribeh o Ah Q» аталышында жарык керген. Тилекке карты, Лу Шун бул китепта кербей калган.

Лу Шун каза болгондон кийин да анын «А-QHУН чыныгы тарыхы» повести кептеген чет тилдерге которулуп жарык керген. 20-кылымдын 50-жылдарынан баштап кытайда аталган повесттин англисче, французча, немисче, испанча, арабча, корейче, дуйне

тилинде котормолору басмадан чыкса, Азиядагы моцгул, непаль, Вьетнам, мианмао, инденызий, инди, орду, бангладеш ж.б.у.с бир топ тилдерге которулуп ез окурмандарын тапкан. Аталган чыгарма Азияга жайгашкан тилдердин катарында мына кыргыз тилине да которулду. Аны ф.и.д., проф. Ү. Б. Култаева орус тилинен которгон. Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сицирген ишмер, таланттуу инсан Э.Турсунов:“Керкем котормо - керкем енер. Бул енерге колунан кееру тегулген чоц зергер керек. Эгер енер болбосо, енер катары ез вазыйпасын аткарбаса, улуттар башка улуттардын адабиятынан кабар албас эле, адабияттын бутундей доору менен, анын эц кучтуу, эц алдыцкы екулдеру менен, алардын артыкчылыгы менен таанышпас эле [5].” деп белгилегендей, дуйнелук чыгарма болуп эсептелген «А-С>нун чыныгы тарыхы» кыргыз окурмандары учун адабий жацылык катары кыбал алынат деген бекем ишенимдебиз.

Лу Шундун дээрлик бардык чыгармалары орус тилине которулган. Эзгече, анын орус адабияты менен болгон байланышы чыгармаларына болгон орус адабий коомчулугунун кызыгуусун жаратканын байкоо кыйын эмес. Анткени Лу Шун орус тилин билген, орус классиктеринин чыгармаларын кытай тилине которуп жарыялап турган. Ал эми Лу Шундун чыгармаларына алгач кецул бурган орус окумуштуусу Б. А. Васильев болуп эсептелет.

Ишенимдуу маалыматтарга негизделгенде, «А-QHyH чыныгы тарыхын» орус кытай таануучулардын ичинен эц алгачкылардан болуп белгилуу илимпоз Б. А. Васильев орус тилине которуп жарыкка чыгарган. Чыгарма эц кеч болгондо 1925-жылдын 4-июлунда которулуп бутуп [6], 1929-жылга келгенде гана Б. А. Васильевдин тузуусу менен Лу Шундун тандалган прозалык чыгармаларынан турган «А-QHyH чыныгы тарыхы» аттуу китеп Ленинграддагы «Толкун» басмасынан 191 бет менен жарык керген [7]. Чыгарманын орусча котормосуна Лу Шун езу баш сез жазып берген.

Жалпыга белгилуу болгондой «А-QHyH чыныгы тарыхы» повести дуйне адабиятында абдан салмактуу орунду ээлейт. Аталган повесть тууралуу дуйнедегу кептеген энциклопедиялык китептерден маалымат алса болот. Анын бир мисалы катары биз 1979-жылы жарык керген «Encyclopaedia Britannica, Microaedia» талыштагы энциклопедиялык жыйнакта: “«А-QHyH чыныгы тарыхы» - Лу Шун чыгармаларынын шедеври. Юмор жана боор орутуу менен коштолгон бул чыгарма эски тузулмену айкын турде четке каккан; аталган чыгарманын кытай жацы доор адабиятына алып келген "А-QH3M" сезу аркылуу ошол учурдагы кытай коомундагы “руханий жециштин” сыцар жактылуулугун жана туура эмес жактарын даана керсетуп берген [8].”

«А-QHyH чыныгы тарыхы» повести тууралуу Лу Шун езу теменкудей пикирин билдирген Зне:“А-Q Кытайдын ичи-тышына дээрлик таанымал каарман болуп калды. Анын мынчалык таанылышынын езунче мааниси бар. А-QHyH образы аркылуу элдин мулезундегу кемчиликтер келекеленди. Элдин мулезундегу мындай чабаалдык канча узакка чейин жашаса, А-Q да ошого чейин жашай берет. А бирок адамдар А-QHy жок кылам деп эле жок кыла алышы мумкун эмес, анткени алар оболу реалдыктын коомдук мулезге ээ болуп жатканын таанып жетиши керек.

А-Q кытай коомундагы гана адамдардын мулезундегу чабаалдыкка екулдук кылбастан, керек болсо дуйелук маанидеги улуттук мулездегу чабалдыкты керсетуп берди. взгече, айыл-кыштактарда же болбосо эзилген улуттардын мулезунен А-QHy тапса болот. Мына ушундай болгону учун «А-QHyH чыныгы тарыхы» орус тилине которулуп, орус окурмандарына тарайын деп жаткан учурда айрым орус окумуштуулары “бизде да А-QHy жайнап жатпайбы” деген эле.”

Демек, Лу Шун А-QHyH образы аркылуу жалпы адамзатка мулездуу типтуу каарманды жаратты. Муну биз жогорку абзацтардагы автордун ез сезун бетке кармап туруп ез оюбузду жуйелуу деп айтар элек.

Пайдаланылган булактардын тизмеси

1. #ffl. #fflft^pn^I. &XIII.-III: ФНВДЖШ.: 2012.нЛШ; («Лу Шун чыгармаларынын

толук жыйнагы»)

2. Лу Шун. Лу Шундун чыгармаларынан тандалма: кыргыз тилинде / которгондор: То кун Турду, Мамбеттурсун бмуржан. - Урумчу: Шинжац эл басмасы, 2016. 11. 105-6.

3. -%Ш. *IMQiem №III&Xm.ШШШШҰШ.ҰШ*,1981(03):16-23. ШШ; («А-QHуН чыныгы тарыхы чыгармасынын дуйнелук мааниси»)

4. -X^U. «nJQim» №ШМХ[ЯШМШҰШ№ҰШ,1981(03):16-23, ШШ («А-QHуН чыныгы

тарыхы чыгармасынын дуйнелук мааниси»);

5. Турсунов Э. Чоц енерге - чоц зергер. Жлолиддин Руминин Дил сыры аттуу китебине жазылган баш

сез. /каторгон Кубанычбек Басылбеков. - Б.: «Учкун», 2000.3-6.

6. Ш,Ш-ШФ5 *IMQiem ffi##i#?L[J].±>\$#ffl¥f^*,2011(04):159-175.m171^ («Сао Жицхуа жана «А-QHуН чыныгы таарыхын» орус тилине которгон Б. А. Васильев»);

7. &ШМ&№№ШШШЦЦ.Ш&mXЪ,2016(01):38-47, ШШ; («Лу Шундун прозалык

чыгармаларынын орус тилине которулуу маселелерине аялдаганда»);

8. -%Ш. *IMQiem №III&Xm.ШШШШҰШ.ҰШ*,1981(03):16-23, Ц22, 235г («А^нун чыныгы тарыхы чыгармасынын дуйнелук мааниси»);